

't Inschrien

Vereniging Oudheidkamer Twente

In dit nummer onder andere:

- Twentse zilversmeden en hun werk in de 19e eeuw
- De 'Klankbordgroep Twente' stelt zich aan u voor!
- Schilder Herman van der Worp
- Dorpsbewoners de dupe van machtsmisbruik in Hengelo

Colofon

't *Inschrien* is een kwartaalblad van de Vereniging Oudheidkamer Twente.

Doelstelling

Het bevorderen van kennis en inzicht omtrent de culturen van stad en land in Twente, in het bijzonder voor wat betreft archeologie, geschiedenis, natuur en landschap en het streven tot het behoud van de bestaande culturen of overblijfselen ervan.

Redactie

Robert Kemper Alferink (hoofdredacteur), Willy Ahlers, Geert Bekkering, Hilda Ferweda, Jan Hinke en Harry Mulder.

Aan dit nummer werkten mee:

Gert Banis, Dirk Schellings, Theo Spek, Leo Verbeek, Goaitsen van der Vliet, Gerrit Welberg en John van Zuidam

Redactieadres

Bathemerweg 4
7448 PH Haarle
tel. 0548-595724
redactie@oudheidkamertwente.nl

Bestuur

Jan van Alsté, voorzitter
Janny Willemsen, secretaris
Roy Dams, penningmeester
Ernst Jan Krudop, lid
Jan Morsink, lid
Hugo Repelaer van Driel, lid
Theo van Stapele, lid
Bernard Westrek, lid

Secretariaat

secretariaat@oudheidkamertwente.nl
Telefoon: 074- 2914014
Rabobank rek.nr. 12 95 76 379

OKThuis

Stroinksbleekweg 12B
7523 ZL Enschede
Telefoon: 053-4787447
www.oudheidkamertwente.nl
Soos: iedere maandagmiddag 13.30 - 16.30 uur

Het abonnement is bij het lidmaatschap van de vereniging ingesloten. Lidmaatschap van de vereniging kost 26,00 euro per lid, met partner 31,50 euro, jeugdleden tot 21 jaar 10 euro.

Losse nummers zijn voor 5 euro verkrijgbaar bij het secretariaat en op de soosmiddagen.

Nieuwe kopij moet uiterlijk 11 oktober 2012 bij de redactie zijn. Richtlijnen voor publicatie zijn te vinden op de website.

Publicatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is toegestaan mits de bron wordt vermeld.

Donatie, schenkingen en sponsoring:
schenkingen@oudheidkamertwente.nl

Een inschrien is een klein verborgen vakje in een tuigkit waarin men kostbare voorwerpen bewaarde.

Druk: Drukkerij Veltmann B.V., Enschede

ISSN 1875-2659

Inhoud

Nieuwe leden - Verenigingsactiviteiten	3
In memoriam J.J.H. Meijer Leo Verbeek	3
Twentse zilvermeden en hun werk in de 19e eeuw Dirk Schellings	4
Cursus Twentse Schilders	8
In memoriam Dick Taat (1926-2012)	9
De 'Klankbordgroep Twente' stelt zich aan u voor! John van Zuidam, met medewerking van Theo Spek	10
Schilder Herman van der Worp Gert Banis	12
Waar is het originele <i>Lantrecht der Thwenthe declareert</i> Robert Kemper Alferink	15
Wat schrijf dat blijf (7) Goaitsen van der Vliet	16
Landelijke bouwkunst hoort in de regio Robert Kemper Alferink	19
Dorpsbewoners de dupe van machtsmisbruik en klassenjustitie; Hoe de Hengeloërs midden 17e eeuw moeizaam hun recht zochten Gerrit Welberg	21
Joop Meijer en de Vereniging Oudheidkamer Twente – een in memoriam Herman Hagens, Helmig Kleerebezem, Egon Wevers, Aafke Brunt en Greet Paskamp	24

Foto omslag: Nederlands Hervormde Statenbijbel uit 1810, uitgegeven door de Nederlandsche Bijbel Compagnie. H. 17,5 cm. *Sloten* vervaardigd door Reinier Brugman, Ootmarsum 1818. Merken: meesterteken B29 in ruitvorm, jaarletter voor 1818, kantoorkleur Zwolle en gehaltemerk. Voorzien van gegraveerde initialen "C.S." aan de binnenzijde en jaartal 1818. *Hoekstukken* vervaardigd door Jelis Wientjes, Ootmarsum ca. 1820. Merken: W26 in vierkant en het zwaardje voor Nederlands klein zilver 1813-1906. *Herkomst: Part. Collectie.*

Nieuwe leden - Verenigingsactiviteiten

Nieuwe leden:

Dhr. H.W.A. Repelaer van Driel, Enschede.

Verenigingsactiviteiten

Er zijn een aantal lezingen in voorbereiding.

- Lezing over het album Tubantia van mr. G.J. ter Kuile door de heer Herman Hagens op 9 oktober 2012.
- Lezing in kader project "Activeer de babyboomer" over "Twentse Popmuziek" door Ria Cousijnsen op 24 oktober 2012.

Voor actuele informatie over komende activiteiten verwijzen we graag naar onze website www.oudheidkamertwente.nl

In memoriam J.J.H. Meijer

Leo Verbeek

Joop Meijer heeft veel voor de Oudheidkamer betekend. Niet alleen was hij van 1968 tot 2003 eindredacteur en later redacteur van 't Inschrien, maar ook van 1967 tot 1994 bestuurslid en daarbij van 1989 tot 1994 voorzitter. Tevens werd hij in 1981 vertegenwoordiger van de Oudheidkamer bij de toen opgerichte Twente Akademie.

Joop gaf veel tijd en aandacht aan de collectie documenten over de geschiedenis van Twente. Zie hiervoor het hoofdstuk "Het Historisch Archief" dat hij schreef voor het boek "Honderd Jaar Behoud Twents Erfgoed" uitgegeven door het Van Deinse Instituut in 2005.

In zijn tijd als voorzitter leerde ik hem kennen als een actief en zorgvuldig organisator. Hij had soms grote ideeën over de mogelijkheden van een vereniging die drijft op de werkzaamheden van vrijwilligers. In 1989 vergaderde het dagelijks bestuur onder zijn leiding om zowel een ambitieus aantal plannen voor activiteiten in 1990 vast te stellen als om ideeën over een geïntegreerd museum met de Twente Akademie uit te werken.

In 1993 vergaderde het dagelijks bestuur liefst 27 keer omdat een nieuw onderdak voor de Oudheidkamer moest worden gevonden, daar de huisvesting in het Rijksmuseum Twenthe was opgezegd. In november 1993 werd toen het Elderinkshuis gekocht.

Onenigheid op het persoonlijk vlak bracht Joop er in 1994 toe om zowel zijn voorzitterschap als zijn bestuurslidmaatschap van de Oudheidkamer neer te leggen.

Velen hebben toen zijn vertrek uit het bestuur van de Oudheidkamer betreurd.

Twentse zilversmeden en hun werk in de 19e eeuw

Dirk Schellings

Binnen de geschiedenis van de Nederlandse kunstnijverheid hebben zilversmeden een belangrijke rol vervuld. Zij maakten kwalitatief hoogwaardige voorwerpen die tot op de dag van vandaag worden gewaardeerd en een goede weerspiegeling vormen van de tijd waarin ze zijn gemaakt. Met name in de eerste helft van de 19e eeuw is er ook een aantal Twentse zilversmeden werkzaam geweest; in Almelo, Enschede, Hengelo, Oldenzaal en Ootmarsum. Van het leven en werk van deze ambachtslieden is tot op heden weinig bekend.

De vroege 19e eeuw: herziening van het keurstelsel

Van oudsher waren zilversmeden verenigd in gilden; beroepsverenigingen, veelal binnen een stad, die de belangen van de gildebroeders behartigden, maar ook waakten over de kwaliteit van het zilverwerk. Dit gebeurde door zilver te keuren, waarbij merktekens in het voorwerp werden afgeslagen. Zo was elke zilversmid verplicht een meesterteken te gebruiken. Aan de hand hiervan is heden ten dage vaak nog na te gaan wie een antiek zilveren voorwerp heeft gemaakt. [1] Grotere voorwerpen en schepwerk (tafelzilver) werden ook vaak voorzien van een stads- en gehaltemerk en een jaarletter zodat zilver vaak nauwkeurig kan worden gedateerd. Hoewel in het kader van deze publicatie geen gericht onderzoek is gedaan naar de periode vóór 1800, is het niet aannemelijk dat Twente zilversmidsgilden heeft gekend.

In 1798 liet Napoleon de gilden ontbinden. Tevens werd het keuren van zilver gecentraliseerd en door de overheid verzorgd. In 1807 waren deze wijzigingen ook daadwerkelijk een feit. Twentse zilversmeden dienden zich

derhalve vanaf dat jaar in te schrijven bij de keurkamer in Deventer.

In het boek “Deventer Zilver” [2] wordt vermeld dat er in 1808 vijf zilversmeden uit Twente bij de Deventer keurkamer waren aangesloten. Het waren Jelis Wientjes uit Ootmarsum, Hendrikus Stellingwerff, die in de literatuur, zo blijkt foutief “Hermanus” wordt genoemd [2],[3] en Splinterus Cloeting uit Almelo, Frederik August Ernst uit Enschede en Bernardus Boeks eveneens uit Ootmarsum en knecht bij J. Wientjes. Vermeldenswaardig is dat aanvullend onderzoek laat zien dat deze smeden oorspronkelijk van buiten Twente afkomstig waren [4]. Zo kwam Jelis Wientjes uit Groningen, en Hendrikus Stellingwerff, uit Zwolle. Hij was de zoon van de Zwolse zilversmid Willem Lubertus

Afb. 1. Boven: Koffielepel, Jelis Wientjes, Ootmarsum 1809. Merken: meesterteken IW in vierkant, adelaar in ovaal (Deventer), jaarletter 1809-10 en gehaltemerk “10” (= 10 penningen, ofwel 2e gehalte zilver). L. 13,5 cm. Onder: Eetlepel, Hendrikus Stellingwerff, Almelo 1809. Merken: meesterteken HS in vierkant, adelaar in ovaal (Deventer), jaarletter 1809-10 en gehaltemerk “10”. L. 21 cm. Herkomst: Part. Collectie.

Stellingwerff. Naast de vijf werkzame Twentse zilversmeden was er ook een drietal kooplieden dat ingeschreven stond bij de Deventer keurkamer; zij beschikten wel over een meesterteken maar vervaardigden geen zilver. Het waren A. Warnaar uit Enschede, H. Warnaar uit Almelo en H. Bloemert uit Oldenzaal. [2]

Uit de periode van de Deventer de Ootmarsumse koffielepel van J. Wientjes en de Almelose eetlepel van H. keurkamer stammen Stellingwerff, beide in 1809 vervaardigd (*afbeelding 1*). De koffielepel is uitgevoerd in een voor die tijd gangbaar model. De eetlepel valt op vanwege het afgevlakte steeluiteinde en heeft oorspronkelijk deel uitgemaakt van een serie eetlepels. De lepels zijn voorzien van een viertal keuren: het meesterteken, een adelaar in ovaal van de stad Deventer, een jaarletter en het gehaltekeur.

De keurkamer te Zwolle 1813-1878

In 1810 werd het koninkrijk Holland onder bewind van Lodewijk Napoleon opgeheven en werd Nederland onderdeel van het Franse Keizerrijk. In deze periode verhuisde de keurkamer voor Overijssel en dus ook voor Twente, van Deventer naar Zwolle. Tevens werd het keurstelsel verder gecentraliseerd: de adelaar van Deventer maakte plaats voor de Gallische haan en het meesterteken diende in een ruitvormige contour te worden afgeslagen zoals dit in Frankrijk gebruikelijk was. Twents zilverwerk uit deze tijd is tot op heden niet bekend, maar zal zeker zijn vervaardigd.

Na de val van Napoleon werd in 1813 het Koninkrijk der Nederlanden gesticht en werd het huidige keurstelsel voor goud en zilver geïntroduceerd. Hierbij bleef de keurkamer in Zwolle bestaan tot 1878. De meestertekens van alle Twentse zilversmeden uit deze periode zijn bewaard gebleven, afgeslagen op een nog aanwezige koperplaat.[5] In 1813 waren van de eerder genoemde smeden alleen J. Wientjes uit Ootmarsum en H. Stellingwerff uit Almelo, nog binnen Twente werkzaam.

Jelis Wientjes, die zich ook wel uitgaf als "Egidius" aangezien het in die tijd vaker voor kwam dat een naam verfraaid werd door deze te verlatiniseren [6], was in 1795 meesterzilver-smid geworden in Groningen [7] en is rond 1800

Afb. 3. Strooilepel, Reinier Brugman, Ootmarsum 1820. Merken: meesterteken (twee verschillende meestertekens afgeslagen) RB29 in vierkant en B in gearceerd vierkant, jaarletter voor 1820, kantoorkeur Zwolle en gehaltemerk. L. 18 cm, bak 7,2 x 5,2 cm. Herkomst: Part. Collectie

naar Ootmarsum gekomen, nadat hij tussentijds enkele jaren in Neuenhaus (Dld.) woonachtig was geweest. Volgens de kadasterkaart van 1832 [8] woonde hij in dat jaar in Ootmarsum in de Grotestraat, ongeveer ter hoogte van het huidige hotel van der Maas. Verder is bekend dat hij tot de Rooms Katholieke gezindte behoorde. Rond 1818 kreeg Ootmarsum een tweede zilversmid; het was de eveneens uit Groningen afkomstige Reinier Brugman die tot zijn overlijden in 1836 in Ootmarsum woonde. Het is bijzonder dat dit stadje dus klaarblijkelijk voor twee zilversmeden voldoende bron van inkomsten bood.

De in *afbeelding 2* getoonde Nederlands Hervormde bijbel uit 1810 met dubbele sloten van Reinier Brugman en hoekstukken van Egidius Wientjes is hierbij zeer illustratief. De sloten

Afb. 4. Signetketting, Bernardus Wientjes, Enschede ca. 1840. Merken: meesterteken W39 en het zwaardje voor Nederlands klein zilver 1813-1906, beide afgeslagen op zowel de ketting als het signet. L. ketting 20,5 cm. Afmetingen van het signet: 3,3 x 3,0 cm. Herkomst: Part. Collectie

Afb. 5. "De brulftenneugers", Twentse fraai uitgedoste uitnodigers voor een bruiloft die beiden een signetketting dragen, geschilderd door H. Valkenburg. Herkomst: Collectie Oudheidkamer Twente

dateren van 1818 en zijn van gegoten zilver waarbij de middenstukken Mozes en Aäron verbeelden, terwijl de zijklampen de vier evangelisten symboliseren. De hoekstukken met florale motieven dienen ter versteviging van de kaft. Een dergelijk “boek vol zilverwerk” was een kostbaar bezit en een blikvanger wanneer men op zondagmorgen ter kerke ging. Er zijn tot op heden drie bijbels met Ootmarsums zilverwerk bekend, die vrijwel alle identiek zijn uitgevoerd in de periode 1818-1845.

Een ander “Ootmarsums stuk” is de in *afbeelding 3* getoonde strooilepel van Reinier Brugman uit 1820. Solide gemaakt met een relatief lange steel. Een dergelijke lepel diende om suiker over lekkernijen uit te strooien, maar was daarnaast een fraai siervoorwerp waar men zuinig op was. Aan de lepel is dan ook goed te zien dat deze nauwelijks is gebruikt. In 1849 kwam Joseph W.E. Mönnig naar Ootmarsum. Het feit dat hij over drie meestertekens beschikte, maakt aannemelijk dat hij ook daadwerkelijk als zilversmid werkzaam is geweest, maar werk van zijn hand is tot op heden niet geïdentifi-

ceerd. Mönnig beëindigde zijn werkzaamheden reeds in 1851. Hij overleed echter veel later, in 1892 te Ootmarsum. [4]

In 1820 vestigde zich in Enschede, Bernardus Wientjes. De in 1799 te Neuenhaus geboren zoon van Egidius uit Ootmarsum. Hij was waarschijnlijk de meest productieve 19e eeuwse Twentse zilversmid. De snelle ontwikkeling van Enschede qua inwonersaantal en welvaartsniveau lag hier aan ten grondslag. Bernardus Wientjes vervaardigde onder andere kleinschepwerk, diverse gebruiksvoorwerpen en klederdracht accessoires. Van deze laatste categorie is de in *afbeelding 4* getoonde signetketting een voorbeeld. Een dergelijke ketting werd bevestigd aan het zakhorloge, toen nog robuust uitgevoerd, dat in het vest of achter de broekband werd gedragen. De ketting hing dan sierlijk naar buiten met aan het uiteinde het signet zoals fraai te zien

Afb. 6. Beugelbeursje, Bernardus Wientjes, Enschede 1829. Merken: meesterteken W37 en het zwaardje voor Nederlands klein zilver 1813-1906. L. 10 cm, B. 7,5 cm. Herkomst: Part. Collectie

is op een schilderij van de 19e eeuwse schilder Hendrik Valkenburg (*afbeelding 5*). Een signet diende oorspronkelijk als lakstempel, gegraveerd met familiewapen of initialen, maar werd op het platteland vaak enkel voor de sier gedragen. Zeer recent nog, werd er een bijzonder beugelbeursje ontdekt van Bernardus Wientjes uit 1829. Hoewel het beursje van maliewerk, ofwel van kleine ringetjes, van latere datum zou kunnen zijn en mogelijk elders vervaardigd, is het half ronde beugeltje met binnenbeugel en zilveren sluitveer, voor die tijd, modieus en geenszins provinciaals uitgevoerd (*afbeelding 6*). Medio 19e eeuw kende Enschede nog enkele zilversmeden namelijk Nicolaas van Geel, die tevens winkelier was en Clemens Hackstätte. Van beide lieden is tot op heden geen zilverwerk bekend. De smederij van Wientjes werd in 1859 voortgezet door diens weduwe. Een zoon van Bernardus Wientjes was in 1862 te Delden werkzaam als zilversmid.

In Hengelo en later in Oldenzaal vestigde zich de in 1808 in Amsterdam geboren Bernardus Meers. Deze goud- en zilversmid huwde in 1830 met de Ootmarsumse Joanna Rummel [4] en is werkzaam geweest tot 1868.[1] Bernardus Meers is de vervaardiger van een bijzonder stel zilveren misampullen uit 1840, dat deel uit maakt van de collectie van het Historisch Museum Hengelo. [9] Tot slot kan nog worden vermeld dat in 1841 in Oldenzaal J. Smid werkzaam moet zijn geweest, maar van deze zilversmid is verder weinig bekend.

Einde van het zilversmidsambacht

In de tweede helft van de 19e eeuw werd het voor veel lokale zilversmeden moeilijk om te concurreren met de zilverfabrieken die machinaal zilver produceerden, dat goedkoper via winkeliers kon worden aangeboden. Twentse zilversmeden, na ca. 1880 werkzaam, waren dan ook in de praktijk vooral actief als juwelier. Zij vallen buiten het bestek van deze publicatie.

Literatuurreferenties en geraadpleegde bronnen.

1. Meestertekens van Nederlandse goud- en zilversmeden, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1986.
2. Joh. R. ter Molen. Deventer Zilver, Vereniging De Waag, Deventer 1997
3. K. Citroen, Dutch Goldsmiths' and silversmiths' marks and names prior to 1812, Primavera Pers Leiden 1993.
4. www.genlias.nl (online archief van de burgerlijke stand).
5. B. Dubbe. Zwols Zilver, Het goud- en zilversmidsambacht en zijn meesters, Waanders uitgevers, Zwolle 1999.
6. Geert Sines, "Een bijzondere geboorte advertentie" (www.geertsines.wordpress.com)
7. Jean-Pierre van Rijen, Groninger Keur; Zilver uit stad en ommelanden. Nederlands Goud-zilver en klokken museum Schoonhoven, Groninger museum Groningen 1997.
8. www.watwaswaar.nl
9. www.historischmuseumhengelo.nl

Cursus Twentse Schilders

De vereniging Oudheidkamer Twente organiseert in het najaar van 2012 een cursus over Twentse Schilders. Op een vijftal avonden komt een overzicht van de Twentse schilderkunst in de afgelopen eeuwen aan de orde, gevolgd door vier belangrijke schilders. Tijden: 5 donderdagen 19.30 uur tot 21.30 uur, van 18 oktober t/m 15 november 2012. Cursusleiding: Jan van Alste. Aanmelding: via het Secretariaat.

1e avond, 18 oktober 2012, door Zeno Kolks, Delden: Twentse Schilders, een overzicht

2e avond, 25 oktober 2012, door Frits van Riel, Utrecht: L.J. Bruna (Lambertus, 1822- 1906)

3e avond, 1 november 2012, door Paul Gorter, Vorden: A.M. Gorter (Arnold, 1866-1933)

4e avond, 8 november 2012, door Henk Lassche en Theo van Staple beiden uit Hengelo: E.J. Broeze (Jan, 1896- 1983)

5e avond, 15 november 2012, door Arjan Reinderink, Borne: G.J. te Wierik (Jan, 1954-2002)

In memoriam Dick Taat (1926-2012)

Bestuur Vereniging Oudheidkamer Twente

Zondag 3 juni 2012 is in zijn woonplaats Enschede onverwacht overleden ons erelid Dick Taat. Dick werd in 1957 lid van de Vereniging Oudheidkamer Twente en zette zich sinds die tijd met hart en ziel in voor het wel en wee van de Oudheidkamer. Naast de geschiedenis van het gewest Twente was Dick in het bijzonder geïnteresseerd in de historie van Enschede en vooral in de voormalige vijf marken Lonneker, Esmarke, Usselo, Twekkelo en Groot Driene. Dick verdiende zonder twijfel de kwalificatie 'markdeskundige' en hij wist ook veel van andere grenzen, grensmarkeringen en grensstenen. De geschiedenis van de marken beschouwde hij als een eeuwenoude traditie van de naoberschap, naoberhulp en naoberplichten.

Als jaarthema voor 1989 koos de Oudheidkamer Twente voor het onderwerp 'grenzen'. In het verlengde daarvan werd een werkgroep gevormd bestaand uit leden van diverse historische verenigingen in Twente met als doel de markengrenzen en alle voorkomende merktekens in kaart te brengen. Dick werd coördinator van het onderzoek, dat resulteerde in de 'Historische kaart van Twente ca. 1500'.

Daarna zijn nog verschenen het boek "Beelden uit het verleden van Enschede" en in 2006/2007 het boek "Vliegen boven Enschede". Als lid van de Freiballonclub Münster leerde hij het nut van goede kaarten kennen! Dick was ook nauw betrokken bij de restauratie van het originele Lonneker markeboek dat in druk verschenen is als goed naslagwerk voor genealogen.

Tussen 1969 en 1979 was Dick bestuurslid en deed de Oudheidkamer nooit tevergeefs een beroep op hem. In de tijd dat de Oudheidkamer in het Elderinkshuis gevestigd was, van 1994 tot 2006, was Dick nauw betrokken bij de leiding van de bibliotheek. Hij was altijd beschikbaar en een vraagbaak voor alles wat met de geschiedenis van Enschede en omgeving te maken had. Kortom: hij was plezierig in de omgang en hulpvaardig.

Dick hield voordrachten aan de hand van dia's en werkte mee aan veel projecten van de Oudheidkamer, zoals de studiegroep boerderij-

kaart Twente, de studiegroep landweren, de studiegroep cartografie en hij organiseerde groepsgrenswandelingen.

Ondanks zijn afnemende gezondheid, bleef Dick tot het laatst toe een trouw bezoeker van de Algemene Ledenvergaderingen en betrokken bij andere activiteiten van de Oudheidkamer. In het archief zijn diverse brieven en stukken aanwezig waaruit blijkt dat Dick vaak in de pen klom om zijn mening te geven over allerlei onderwerpen met steeds in het achterhoofd het belang van de Oudheidkamer Twente. Een enkele keer ging het ook over aanvaringen die hij had met leden en vrijwilligers. Sommige hilarisch, maar zeker ook legendarisch!

Er is geen mooiere plek voor dit in memoriam dan 't Inschrien, dat zijn absolute favoriet was. De Oudheidkamer Twente verliest met Dick Taat een markant erelid en groot deskundige van de cultuur en historie van Twente. De Oudheidkamer Twente zal proberen zijn levenswerk voort te zetten.

Dick Taat tijdens de presentatie van het eerste vernieuwde Inschrien op 12 december 2007 in Borne.

De ‘Klankbordgroep Twente’ stelt zich aan u voor!

John van Zuidam, met medewerking van Theo Spek

Wie Twente zegt, zegt textielnijverheid, zo leerden ons generaties lang de schoolboeken voor aardrijkskunde. Gedurende eeuwen zijn beide begrippen met elkaar verbonden geweest. Sterker nog: het gewest Twente ontleende hieraan in belangrijke mate haar streekidentiteit. Logisch dat er over de textiel in deze regio uitvoerig en veelvuldig is geschreven, waarbij ook wetenschappelijk onderzoek werd verricht en dissertaties verschenen. Met betrekking tot de landschaps geschiedenis en cultuurhistorie van Twente zijn we echter veel minder goed bedeed waar het gaat om gefundeerd wetenschappelijk onderzoek. Twente werd op dat terrein lange tijd vrijwel overgeslagen, ook omdat een brede universiteit in Twente tot op dit moment ontbreekt. De klankbordgroep Twente wil de komende jaren, gestimuleerd vanuit de Rijksuniversiteit Groningen, in deze lacune gaan voorzien.

Hoe heet de groep, wanneer is zij opgericht en wat ziet zij als haar taak?

De groep heet officieel: “Klankbordgroep Landschap en Cultuurhistorie van Twente”. Zij is op 13 december 2011 door Theo Spek en John van Zuidam opgericht. Zij heeft als doelstelling: het bevorderen van onderzoek naar de geschiedenis van het landelijke en stedelijke landschap in Twente.

Hoe vaak en waar komt de groep bij elkaar en wat wordt er tijdens zo’n bijeenkomst gedaan?

De frequentie van bijeen komen is twee maal per jaar, in het voor- en in het najaar. De plaats van samenkomst is het OK*Thuis* van onze Vereniging Oudheidkamer Twente in Enschede. In de ochtendsessie bespreken we de voortgang van in gang gezette projecten en worden nieuwe initiatieven voor onderzoek ontwikkeld. In de middag gaan we het ‘veld’ in om onze kennis over de geschiedenis van het landschap te verrijken. Zo brachten we al een bezoek aan de opgravingen rondom de Plechelmus in Oldenzaal en hadden we een eerste kennis-making met het landgoed Singraven, hetgeen nog een uitgebreider vervolg zal krijgen.

Wie zijn wij?

De klankbordgroep bestaat uit een gemêleerd gezelschap van wetenschappelijke onderzoekers en Twentse regionale historici. In alfabetische volgorde stellen we de leden graag kort aan u voor:

1. Dr. Roy van Beek, archeoloog. Roy is bij professor Vervloet gepromoveerd op de

archeologische geschiedenis van het zandgebied van Oost-Nederland. Als archeologisch onderzoeker is hij momenteel verbonden aan de Universiteit van Gent en Leiden.

2. Drs. Geert Bekkering, bioloog. Geert heeft zich de laatste jaren gestort op de landschaps geschiedenis van Twente. Vooral bronnen, beken en bleken hebben zijn aandacht. Hij is eind-redacteur van ’n Sliepsteen, het orgaan van de actieve Stichting Historische Sociëteit Enschede-Lonneker en redacteur van het hiervoor liggende tijdschrift ’t Inschrien. Hij helpt momenteel ook Erik van den Berg, masterstudent van Theo, bij zijn onderzoek naar de verdwenen veendekken in Twente.

3. Drs. Piet den Otter, archivaris. Hoofd Informatie en Kennis bij het Historisch Centrum Overijssel (HCO) in Zwolle. Was als voorzitter nauw betrokken bij de Stichting Kadastrale Atlas Overijssel 1832.

4. Ir. Jan Oude Nijhuis, regionaal historicus te Losser. Heeft een aantal publicaties over Oldenzaal het licht doen zien. Bereidt bij professor Vervloet momenteel een proefschrift voor over de nederzettingsgeschiedenis van Oldenzaal in brede zin.

5. Drs. Huub Scholte Lubberink, archeoloog. Is werkzaam bij het Archeologisch Adviesbureau RAAP. Heeft ruime onderzoekservaring in Oost-Nederland, met name Twente.

6. Dr. Gerard Seyger, germanist te Losser. Is in

Groningen gepromoveerd op een linguïstisch proefschrift over middeleeuwse oorkonden betrekking hebbend op Twente. Heeft geschiedkundige studies op zijn naam staan over het Twents als schrijftaal, de stad Oldenzaal en de oudheid van Twente.

7. Prof. Dr. Ir. Theo Spek, hoogleraar landschapsgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen. Is bij professor Vervloet gepromoveerd op een omvangrijke studie over het Drentse esdorpenlandschap. Tal van publicaties over de biografie van landschappen zijn van zijn hand, zoals over de omgeving van Raalte in Salland.

8. Prof. Drs. Jelle Vervloet, emeritus-hoogleraar aan de Universiteit Wageningen. Heeft aan veel historisch-geografisch landschapsonderzoek zijn bijdrage geleverd en er over gepubliceerd. Een aantal landschapsonderzoekers zijn bij hem gepromoveerd, twee daarvan brachten het eveneens tot hoogleraar.

10. Henk Woolderink, regionaal historicus te Borne. Was in vele functies werkzaam in het onderwijs. Heeft zijn hele leven gewijd aan de plattelands- en boerderijengeschiedenis van Twente. Publiceerde veel in de vorm van artikelen, maar ook het boek over de (bisschoppelijke) Hof van Borne is van zijn hand. Vraagbaak voor velen. Cursusleider bij de Oudheidkamer.

11. Drs. John van Zuidam, sociaal- historisch geograaf te Malden bij Nijmegen, oud-Almeloër. Was als docent aardrijkskunde en decaan werkzaam aan het Canisiuscollege te Nijmegen. Heeft tijdens zijn werkzaam leven regelmatig gepubliceerd over zijn geboortestreek Twente. Werkt momenteel aan een dissertatie over het grootgrondbezit van het Twentse stedelijk patriciaat, inzonderheid de textielfamilies.

Wij hopen dat we aan de werkgroep nog toe kunnen voegen Dr. Bert Groenewoud, archeoloog en Senior Onderzoeker Landschap bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Ben Olde Meierink, architectuurhistoricus,

mede-firmant van het Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis en Hoofd Sector Onderzoek bij de Nederlandse Kastelenstichting.

Hoe proberen wij contact met u te onderhouden en wat kunt u van ons verwachten?

Het is uitdrukkelijk niet onze bedoeling dat wij in afzondering ons wetenschappelijk werk doen, maar dat we onze resultaten openbaar maken in de vorm van breed toegankelijke artikelen, boeken of lezingen. Het is onze vurige wens dat er een wisselwerking gaat ontstaan tussen de klankbordgroep en de regionale deskundigen op de verschillende terreinen van ons onderzoek, waarbij contact met de Oudheidkamer Twente en andere historische en heemkundige verenigingen, waarbinnen de plaatselijke kennis zich heeft verzameld, van groot belang is. Schroomt u niet om van uw kant contact met ons te zoeken via het (voorlopige) centrale e-mailadres: ineke.johnvanzuidam@kpnmail.nl. Of per telefoon: 024-3581348. We hopen op een vruchtbare samenwerking!

Schilder Herman van der Worp

Gert Banis

Werd H.W. van der Worp in de krant uit 1976 nog bestempeld als “..een zonderlinge figuur..”, intussen is er meer over hem bekend. De Stichting Cultureel Erfgoed Hof van Twente organiseert over het werk van Hermannus Wilhelm van der Worp een overzichtstentoonstelling die nog loopt tot 11 november op verschillende locaties te Delden. Een goede reden om iets van de onbekendheid van deze fotograaf-schilder weg te nemen.

Wie was H.W van der Worp?

Herman van der Worp werd geboren op 9 januari 1849 te Zutphen in een gezin met 14 andere kinderen. Vader Willem was tekenleraar aan de HBS te Zutphen. Hij had zijn artistieke opleiding genoten in Antwerpen. Herman en zijn 9 jaar oudere broer Hendrik zouden er beiden voor kiezen hun vader te volgen. Dat was blijkbaar financieel mogelijk, want zowel Willem als Herman hadden een voldoende

inkomen om te mogen stemmen in de jaren rond 1870. In 1902 zou Herman door de verkoop van het huis van zijn ouders nog meer financiële armlag krijgen. Een broodschilder is hij nooit geweest. De verkoop van zijn schilderijen, vooral in zijn Deldener periode, waren een mooie aanvulling op zijn inkomen. Herman begon al vroeg als zelfstandig fotograaf in Zutphen; een beroep dat hij tot rond 1900 zou blijven uitoefenen. Hij was bekend om het vergroten van portretten. Dit wordt bevestigd door de onlangs ontdekte fotografische en geschilderde grote portretten van een burgemeester van Zutphen in het Stedelijk Museum van Zutphen. In dit museum en het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD) te Den Haag zijn vele portretten en stadsgezichten van hem als fotograaf te bewonderen.

Schilderen als door een lens

Het kijken door de lens, gecombineerd met de invloed van vader en zijn broer, hebben hem zeker datgene gebracht waardoor hij uiteindelijk beroemd is geworden, namelijk kijken naar de natuur en zijn omgeving en precies die uitsnede weten vast te leggen waar het om gaat. Al in zijn Zutphense periode heeft hij voor een olieverf schilderij bij een tentoonstelling een bronzen medaille gekregen; de bekende schilder Barend Koekkoek kreeg bij dezelfde tentoonstelling de gouden medaille. In het Stedelijk Museum van Zutphen en in de kunstkring Pictura te Zutphen heeft hij meerder tentoonstellingen gehad. Dit in tegenstelling tot zijn periode van bijna 35 jaar te Delden. In 1976 en 1992 is er slechts bescheiden aandacht aan hem besteed in respectievelijk De Jan Lucaskamp en in zijn atelier.

In het Stedelijk Museum van Zutphen hangt in de permanent tentoonstelling het werk uit 1878 genaamd: ‘Gezicht op Zutphen’. Hier zijn al de

Het portret van Herman van der Worp, in 1930 geschilderd door Simon de Heer, dat zich in Carelshaven bevindt.

N: 336.

Het Schilders. atelier bij Carelshaven.

(gebouwd 1908)

	Leij 1 Mei 1908 verhuurd aan H. W. van der Worp jaarlijks 000 f 40.						
1 Mei 1909	Bet. 27 April 1909	40 00		1 Mei 1925	Bet. 1 Mei 1925	40 00	
1910	Bet. 30 April 1910	40 00		1926	Bet. 3 Mei 1926	40 00	
1911	Bet. 1 Mei 1911	40 00		1927	Bet. 2 Mei 1927	40 00	
1912	Bet. 1 Mei 1912	40 00		1928	Bet. 1 Mei 1928	40 00	
1913	Bet. 5 Mei 1913	40 00		1929	Bet. 1 Mei 1929	40 00	
				1930	Bet. 1 Mei 1930	40 00	
				1931	Bet. 1 Mei 1931	40 00	

Kopie uit het pachtboek van Twickel met betrekking tot de huur van het schildersatelier.
Bron: Huisarchief Twickel.

warme kleurtinten te herkennen, die hij ook in veel in zijn herfsttaferelen heeft gebruikt. Aquarellen, houtskool, pastel en vooral olieverf waren zijn kunstzinnige manier van uitdrukken van hoe hij zijn omgeving zag. Net voor de eeuwwisseling heeft hij besloten de 'camera aan de wilgen te hangen' zoals Herman Haverkate het ooit omschreef.

Op naar Delden

Hij was al 57 jaar toen hij zich in Delden meldde. We weten niet precies waarom Herman naar Delden is gekomen. Hoogstwaarschijnlijk, omdat hij graag en veel bospartijen en landschappen heeft geschilderd. Deze waren volop aanwezig rondom Delden. Herman heeft in september 1904 gelogeed in Hotel de Zwaan en vandaar de omgeving verkend, dat blijkt uit het gastenboek. In 1905 is hij ook even gaan wonen in Apeldoorn. Uiteindelijk heeft hij besloten zijn intrek te nemen in Hotel Carelshaven in augustus 1906. Tot hij ziek werd in 1939 heeft hij daar kost en inwoning genoten

voor 40 gulden per week. Men kan zijn slaapkamer met bed nu nog bewonderen in kamer 28. In 1907 heeft hij kennis gemaakt met de baron. Dit resulteerde in een atelier dat speciaal voor de kunstschilder is neergezet. Het staat nog aan de Zaagmolenweg, op loopafstand van Carelshaven. Vanaf 1 mei 1908 tot 1940 heeft Herman hiervoor zijn 40 gulden pacht elk jaar betaald; een pacht die tijdens zijn leven nooit verhoogd is.

Activiteiten naast het schilderen

Herman was geen allemansvriend. Wel ontplooidde hij andere activiteiten naast zijn schilderarbeid, bijvoorbeeld als zanger van het gemengde koor Armonia. Hij repeteerde wekelijks met de notabelen van Delden in hotel de Zwaan. Er hangt nog steeds een mooie foto uit 1913 in dit hotel gemaakt in de theetuin. Hermans regelmatige verschijning op een driewieler sprak ook tot de verbeelding. Evenals Herman Haverkate vermeldt in zijn boekje 'Krabbels op oude Ansichten' zegt mevrouw

*Portret van Jhr. H.A.D. Coenen (1818-1907), tussen 1865 en 1894 burgemeester van Zutphen, geschilderd door Herman van der Worp.
Collectie: Stedelijk Museum Zutphen.*

Van de Meene-de Jong het in 1987 als volgt: ‘...het was Sinterklaas in eigen persoon. Met zijn driewieler reed hij midden op de “grote” straat”. Hij was niet getrouwd en 60 á 70 jaar en een echte kindervriend. Op 5 december mochten wij buurkinderen de schoen bij hem zetten en de andere dag weer ophalen. We hadden er dan een cadeautje in en iets lekkers...’.

Ook uit andere overleveringen blijkt duidelijk dat Herman geen zonderlinge of afstandelijke man moet zijn geweest. Hij genoot van zijn vrijheid, zijn alleen zijn met de natuur en zijn omgeving, maar hij was zeker geen einzelgänger. Hij had contact met collega’s als Simon de Heer, Rabbers en Krul. Van Simon de Heer stamt het mooie portret uit 1930 van Van der Worp, dat nog steeds te zien is in Carelshaven. Hij zou vanaf 1939 tot zijn overlijden in april 1941 verblijven in het RK-Ziekenhuis te Delden. Herman is begraven op de algemene begraafplaats te Delden waar zijn graf nog steeds te zien is. Herman moet honderden stukken hebben gemaakt in zijn lange, werkzame leven. Van 160 stukken is nog het

bestaan bekend. Zelfs naar de VS zijn er doeken verkocht. Daarnaast hangen er werken van hem in het Veenkoloniaal Museum, stedelijk Museum Zutphen, TwentseWelle, Stichting Twickel, Carelshaven en bij vele particulieren rondom Delden en elders in Nederland. Nieuwtje is dat er een zelfportret van hem is ontdekt. Dit schilderij is net gerestaureerd en is te zien op de tentoonstelling.

Tentoonstelling

De tentoonstelling over Herman van der Worp loopt tot 11 november 2012 op 2 locaties in Delden, te weten bij Kuipers Kunst en Antiek en Restaurant en Hotel Carelshaven. Het is de moeite waard er eens een kijkje te nemen. Tegelijk wordt er aandacht aan Van der Worp besteed in het Stedelijk Museum Zutphen en in de Landgoedwinkel van Twickel. Naar aanleiding van deze tentoonstelling is er een boek annex catalogus uitgegeven. Voor verdere inlichtingen en contact: Gert Banis (g.h.banis@utwente.nl)

Waar is het originele *Lantrecht der Thwenthe declareert*?

Robert Kemper Alferink

De Twentse advocaat Melchior Winhoff liet in 1559 bij de Deventer uitgever Simon Steenberch voor het eerst het *Lantrecht van Averissel* in druk verschijnen. Al ver daarvoor, waarschijnlijk tussen 1521 en 1529, schreef Winhoff het manuscript *Lantrecht der Thwenthe declareert*. Dit manuscript werd in 1889 ‘herontdekt’ in de verzameling van J.P. Backx, notaris in Wieringerwaard, die het uit de boedel van zijn grootouders had verkregen. Het manuscript werd nadien bewerkt door Mr. R.E. Hattink, jurist en advocaat in Almelo. De Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis gaf het manuscript uit in 1898. Zeventig jaar later, in 1968, verzorgde Mr. G.J. ter Kuile, toenmalig Rijksarchivaris in Overijssel, een facsimile-uitgave, uitgegeven

door de Vereeniging tot Uitgaaf der Bronnen van het Oud-Vaderlandse Recht. Het originele manuscript, dat Hattink tijdens de bewerking eind negentiende eeuw van notaris Backx had geleend, was op dat moment spoorloos: “Het is ons niet bekend waar dit handschrift momenteel berust, en evenmin of het nog wel bewaard is gebleven.”

Het manuscript was vervat in een perkamenten omslag met koperen sluiting op het voorplat. Diegene die meer informatie heeft over de gepleegde naspeuringen van Ter Kuile, of anderszins iets weet over de huidige verblijfplaats van het manuscript, wordt verzocht contact op te nemen met de redactie.

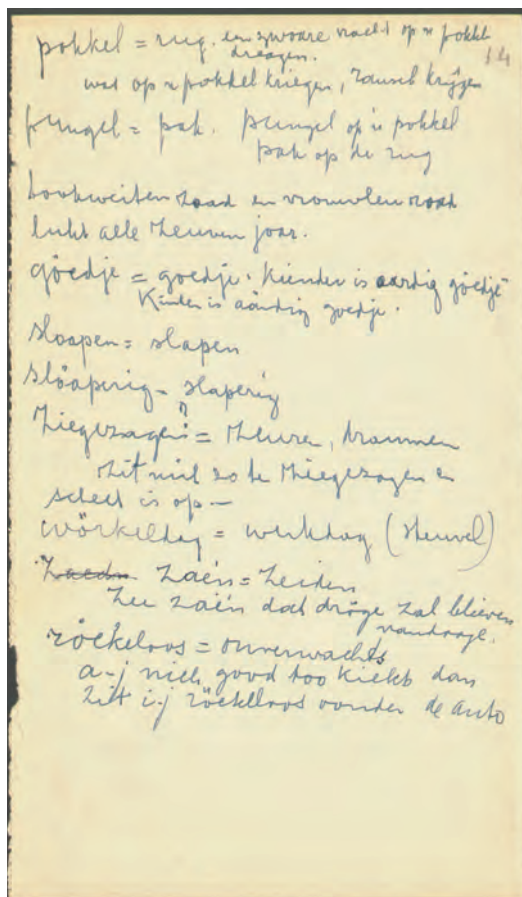
Wat schrif dat blif (7)

Goaitsen van der Vliet

De eerste zes afleveringen van deze rubriek behandelden de oprichting en de vijf kerntaken van de Twentse Taalbank. Vanaf nu laten we het een beetje van het toeval afhangen welke kant het op gaat. Terugblikkend moeten we constateren dat één verhaal niet af was: de zoektocht naar de Hengelose woordenverzameling van Georg Huzink die we moesten onderbreken, net toen het spannend begon te worden. Dat is waar we nu de draad weer oppakken. Het is dan ook raadzaam eerst even het voorafgaande deel te lezen in de betreffende aflevering (2) in 't Inschrien 2011-2.

Binnen een half uur na het verrassende telefoontje zit ik in Hengelo met Huzinks kleindochters rond de eettafel waarop de nieuwe vondsten liggen uitgesteld. Het meest in het oog springt een groot, groen aantekenschrift. Helaas zijn maar enkele bladzijden gevuld met dialectwoorden en vertalingen. Verder bevat het een uitgebreide Begroting inboedel ten behoeve van de brandverzekering die ons een nauwkeurig en gedetailleerd inzicht geeft in wat een ouder echtpaar in de jaren vijftig in ieder vertrek en in iedere kast aan spullen had, met de waarden die eraan werden toegekend. Best wel boeiend, maar niet het grote boek met woorden dat er volgens de familie moet zijn geweest.

De rest van de vangst zou ik zeker niet mager durven noemen. Naast enkele krantenknipsels en gelegenheidsteksten zijn er een kleine vijftig memootjes en klad- en kalenderblaadjes, die door Huzink zijn volgekrabbeld met Hengelo's idioom en herinneringen aan het dorp van zijn jeugd. Van één kalenderblad is de achterkant nog niet vol. Hij is van de week voor Huzinks overlijden op 26 juni 1962 en vermeldt als laatste voorbeeldzin: a'j nich good tookiekt dan zit i-j rökeloos oonder de auto. Zonder vertaling. Opvallend in de papieren zijn een paar doorhalingen en de kruisjes die voor sommige woorden staan. Waren die misschien al overgenomen in het grote dikke boek? Maar waarom de rest dan niet, en staat alles kriskras door elkaar? Van een boekhouder bij Stork zou je dat niet zo verwachten. Blijkbaar werkt het bij rekenen toch anders dan bij taal. Het aantal gevonden woorden en uitdrukkingen bedraagt ondertussen zo'n zevenhonderd. Nog minstens 3300 te gaan, van de 'zeker vierduizend' die ons door Huzink in de Twentse Post van maart 1962 in het vooruitzicht zijn gesteld.

De laatste bladzij van Huzinks Hengelose woordenverzameling, van 24-26 juni 1962.

Het vermelden waard is nog een knipseltje met het gedicht *Vuurjoarsbrulfte* van H.J. ter Mors, de Enschedese kruidenier die in de vierde aflevering van deze rubriek al even aan de orde kwam met een paar onsterfelijke regels. In een handschrift heeft Huzink de tekst 'vertaald' naar het Hengelo's, zodat hieraan bepaalde taalver-

schillen tussen beide plaatsen goed zijn af te lezen.

Allemaal mooi meegenomen dus, maar niet waar iedereen op hoopte. Er moet véél meer zijn, benadrukt de familie nogmaals. Maar waar dan? Er zijn nog enkele opties. De rijkelijk gevulde zolder van Friedje Top is er één. Maar omdat een zoekactie op korte termijn haar niet goed uitkomt, besluit ik me eerst te richten op het archief van het voormalig Nedersaksisch Instituut waar de hoofdmoot van Huzinks woordenverzameling mogelijk terechtgekomen is. Na wat heen-en-weergetelefoneer wordt duidelijk waarom er via de normale kanalen niets uit dat archief terug te vinden was: het is niet openbaar omdat er nog privégevoelige stukken tussen kunnen zitten en het nog niet goed is geïnventariseerd. Daar kunnen we natuurlijk niet op wachten, mocht het er nog eens van komen, en vragen officieel toestemming aan het College van Bestuur van de RUG om er een blik in te mogen werpen. Op voorwaarde van ondertekening van een vertrouwelijkheidsverklaring is dat geen probleem, zodat ik hartje zomer 2011 een bezoek breng aan het Centraal Archief aan het Nadorstplein in Groningen. Gelukkig is er ook wat te drinken.

De naam Huzink komt niet voor in de ruwe beschrijvingen van de inhoud van alle dozen en mappen. De naam Bezoen des te meer, maar van het lang vermiste handschrift van diens *Taal en volk van Twente* geen spoor. Een medewerker suggereert dat verder zoeken mogelijk weinig zin heeft. Een deel van het archief van het Nedersaksisch Instituut zou een tijdlang door ruimtegebrek op een minder voor de hand liggende plek hebben gestaan en per ongeluk voor oud papier zijn doorgedaan. Omdat ik dat gerucht elders ook al eens had opgevangen, vrees ik het ergste. Wie weet welke historische taalschatten die ooit in vertrouwen aan het eens gerenommeerde instituut werden geschonken, zo nog meer verloren zijn gegaan. Zulke dingen gebeuren blijkbaar gewoon. Geen haan die er naar kraait.

In plaats van de zo gezochte zaken, kom ik wel allerlei ander moois tegen in de koele kelder van het Centraal Archief. Brieven en aantekeningen

bijvoorbeeld, van Twentse schrijvers die al lang niet meer onder ons zijn: Buursink, Dingeldein, Gigengack, Klaassen, Legtenberg en Te Lintelo. Bijzonder is de vondst van twee schoolschriften met het script van de in Geesteren legendarische eerste *Papsleven Revue*, in 1936 opgevoerd door het plaatselijke R.K. Zangkoor. In 1949 kwamen ze bij het Nedersaksisch Instituut terecht via meester Leus¹ uit De Lutte, die zijn taak serieus opvatte. In een begeleidend briefje schrijft hij: "Ook horen hierbij liederen (...) in 't dialect geschreven, deze poëtische proeven zend ik later. Bedenk dat u deze beide spelen in bruikleen hebt en dat hierin onnoemlijk veel verankerd ligt."

Ondertussen, 76 jaar later, hebben de teksten via de Twentse Taalbank hun weg naar Geesteren teruggevonden. De bijbehorende 'liederen' zijn vooralsnog onvindbaar.

¹ Het was dezelfde meester Leus waarvan sommigen zeiden, dat hij ze alle vijf wel had, maar niet op een rijtje. Zo lezen wij tenminste, vrij vertaald, uit het verhaal *Opgröaien in en mét de natuur* van Jan Swennenhuis, die bij hem in de vierde klas zat. Zie hiervoor de website *Van over de Iessel*, uitgave oktober 2011.

Georg Huzink in 1962.

We zijn wat afgedwaald inmiddels, maar vervolgen onze zoektocht twee weken later, schatgravend op de zolderverdieping van Huzinks kleindochter. De zon staat te branden op het dak, zodat het er *good dooi* is. Pas als we de laatste uithoek hebben bereikt, worden alle inspanningen beloond. In een ondergeschoven kastje wordt een leuke stapel oude geschriften zichtbaar. Eerst wat boeken, waaronder twee Twentse klassiekers: *De boetenste duusternis* (1961) van Johan Gigengack en, vast niet toevallig, *Taal en volk van Twente* (1948) van Herman Bezoen, de uitgave van het in Groningen onvindbare origineel. Dan volgt een berg vergeelde krantenknipsels met Twentse verhalen uit het midden van de vorige eeuw, met o.a. de *Plèèrdöpkes* van een anonieme columnist, en teksten onder onbekende schuilnamen als Schrapan en Va. Zo hebben we de komende twee jaar nog heel wat uit te zoeken bij de Taalbank!

Gretiger nog graaien we naar een stapeltje notitieboekjes en -blokjes, een sigarendoos vol memootjes, en een paar mapjes met losse papieren, in alle soorten en maten. Als we nog niet warm waren, dan worden we het nú wel, want bijna alles staat vol met Twentse woorden en uitdrukkingen en bijbehorende verklaringen. Als klap op de vuurpijl geldt een exemplaar van het *Beknopt Heerder woordenboek*. Op alle bladzijden zijn Noordveluwe dialectwoorden voorzien van Twentse varianten en de nodige commentaren in Huzinks haastige handschrift. Het is de tweede druk van 1945, niet de eerste van 1940, en dus ook niet het boek waarvan de familie vertelde, dat hij er woorden in noteerde bij een verblijf in de schuilkelder tijdens het bombardement van Hengelo in oktober 1944. Dat neemt niet weg dat de Hengelose woordenverzameling echt bestaat en dat we hem gevonden hebben.

Alles overziend zijn we niet meer zo overtuigd van het bestaan van een soort grootboek waarin de Hengelose boekhouder alles nog eens netjes gealfabetiseerd noteerde. Er zijn nauwelijks merktekens en doorhalingen, en al helemaal geen notities die op een systematische verwerking van dit ruwe materiaal zouden kunnen wijzen.

Een snelle telling leert ons, dat het aantal nu op zolder gevonden grote en kleine bladzijden ongeveer achthonderd bedraagt. Met een voorzichtig gemiddelde van tien per kantje, is de verzameling nu dus in één keer uitgebreid met ruwweg achtduizend woorden en uitdrukkingen. Rekening houdend met een flink aantal doublures, houden we dit aantal voorlopig ook maar aan voor de hele verzameling. Let wel: dit is twee keer zo veel als Huzinks eigen schatting in 1962.

Hoeveel het er precies zijn, leren we later, als ze allemaal zijn ingevoerd in het Dialexicon Twents. Maar dat kan nog wel even duren, want de Twentse Taalbank gaat voor. Tijd is binnen een mensenleven een steeds schaarser wordend goed.

En... *Als je niet uitkijkt kun je zomaar onder een auto komen*. Dit lijkt me de juiste vertaling van Huzinks slotzin. Of is het toch ook in het Nederlands 'onder de auto'?

Landelijke bouwkunst hoort in de regio

Robert Kemper Alferink

Landelijke bouwkunst is een term die veelal wordt meegegeven aan de streekeigen bebouwing van een bepaald gebied of regio; nogal een misleidende naam dus! Immers: de meeste landelijke bouwkunst, is maar in één of enkele provincies te vinden. Het landelijke dient u dan ook te interpreteren als het idyllische, karakteristieke, gebouw dat in de weidse of besloten plattelandsomgeving te vinden is. En: laat het daar ook vooral blijven!

Het voorkomen van bepaalde vormen van landelijke bouwkunst over een groter gebied dan waar het thuis hoort, doet immers afbreuk aan het unieke karakter van de oorspronkelijke regio. Desondanks komt het maar al te vaak voor. Twentse bouwkunst bijvoorbeeld, of – liever gezegd – de landelijke bouwkunst uit Twente valt vooral te herkennen aan de topgevel: een rechtgetrokken voorgevel en achtergevel, soms licht voorover hellend, beslagen met planken. Ook het materiaalgebruik voor het dak is opvallend: rode pannen. De tegenstelling is scherp: omliggend Drenthe, de Achterhoek en Salland kennen veelal boerderijen met wolfsdaken: afhellende dakvlakken, voorzien van riet (oorspronkelijk stro). Topgevels zijn afkomstig uit het Münsterland, vanwaar het langzamerhand de standaard werd in oostelijk Twente. Want: topgevels komen nauwelijks voor in zuidwestelijk Twente. En, daarentegen kwamen ze begin twintigste eeuw wel voor in Hellendoorn en de bebouwde kom van Ommen.

Nieuwbouw van woningen in het Twentse buitengebied vindt veel plaats met gebruik van topgevels en andere karakteristieke elementen: een prachtige manier om het streekeigen karakter van de streek in stand te houden. Dat doen in bijvoorbeeld Markelo zou desondanks hoogst ongepast zijn! Ofwel: bezint eer gij begint. Dat er nu ook al in Salland topgevels volgens Twents model worden opgetrokken valt als pure geschiedvervalsing te betitelen. In het Hellendoornse broek, een ontginningsgebied ten westen van de Hellendoornseberg, werd enkele

jaren terug een bungalowpark gebouwd met niet in de omgeving passende notariswoningen en vele Twentse ‘boerderijtjes’, een doorn in het oog van de plaatselijke bevolking. Datzelfde geldt nu voor nieuwbouw in de bebouwde kom van het Sallandse katholieke kerkdorp Haarle: een Twentse burgerwoning, voorzien van topgevel, een geknikt pannendak, afstekend tegen de rest van de bebouwing in het dorp.

Dergelijke historiserende bebouwing heeft op geen enkele manier te maken met het dorpskarakter, de plaatselijke geschiedenis en de Sallandse landelijke bouwkunst. Feit is dat het pand volledig voldoet aan het Bouwbesluit en dat het getoetst is door de Welstandscommissie van de gemeente Hellendoorn, waar Haarle onder valt. De Welstandsnota van de gemeente is een aantal jaren compleet herzien: voor panden in het buitengebied (voornamelijk boerderijen) zijn, terecht, strenge eisen gesteld aan materiaalgebruik voor daken, nokrichtingen, erfinrichtingen, et cetera. Streekeigen bouw volgens Sallandse leest vindt nog nauwelijks plaats. Stichting Sallands Erfgoed houdt zich nu bezig met het versallandse van de catalogusbouw zoals in het buitengebied veelvuldig wordt gebouwd. Maar, dat is nog altijd beter dan vervalsende Twentse bebouwing binnen de dorpsgrenzen!

GVILIELMVS RIPPERDA.

*Dom. Hengelonis, Boxbergae, Boculonis, et Rijsenborghij
ex parte Nobilium Prouinciae et Dominijs
Transylvaniae, deputatus ad Concilium Originum
generalium, eiusdemque auctoritate nomine ad Pacem
Universalem Legatus Plenipotentiarius Monasterij. &c.*

noctavit Principum Caesarem.

1648.

36

Com. praesidis R. et. et. Hollanda. ordinis.

Dorpsbewoners de dupe van machtsmisbruik en klassenjustitie

Hoe de Hengeloërs midden 17e eeuw moeizaam hun recht zochten

Gerrit Welberg

Het moet geen pretje geweest zijn, het leven onder de grillige hoede van Willem Ripperda, heer van Hengelo van 1625 tot 1669. Meer dan eens behandelde hij zijn ondergeschikten als Middeleeuwse horigen. Zij zochten daarom hun recht, maar vermeden met opzet de regionale rechters, de adellijke vrienden van Willem. In hun zoektocht naar een onpartijdige rechtspraak wendden zij zich zelfs tot de Burgemeesteren, Schepenen en Raad van de stad Zwolle. Maar ook in Zwolle schoten ze niets op, want daar wachtte hen de doofpot..

Willem Ripperda, heer van Hengelo, Boekelo, Boxbergen etc, woonachtig op Huys Hengelo
Toen Willem zich in 1625 op Huys Hengelo vestigde als opvolger van zijn vader Unico, was hij al een omstreden figuur en had hij al de nodige affaires achter de rug. Daar staat tegenover, dat hij over belangrijke relaties beschikte, zelfs met de Oranjes. Dit blijkt o.a. hieruit, dat hij in zijn functie als tijdelijk voorzitter van de Staten Generaal met een delegatie daarvan aanwezig was aan het sterfbed van Frederik Hendrik in 1647. Bovendien was hij afgevaardigde bij de onderhandelingen van de Vrede van Münster in 1648. Het is dus misschien niet zo verwonderlijk, dat Willem zich in Hengelo letterlijk 'Heer en Meester' voelde. Hij meende in zijn positie de dorpsbewoners te kunnen koeioneren. En daarin ging hij te ver, zoals blijkt uit het beklag van de dorpsbewoners, waarmee zij zelfs helemaal naar Zwolle gingen.

Adellijke Noabers

Hun klaagzang is om meerdere redenen bijzonder. Om te beginnen, is zij niet gedateerd. Weliswaar heeft een archivaris er met potlood 'ca. 1660' bij geschreven, maar dat geeft geen zekerheid over de werkelijke datum. Bovendien is het stuk niet ondertekend. Gezien het Latijnse deel, dat er in voorkomt en dat met rechten te maken heeft, wekt het de indruk, dat het is opgesteld door een rechtskundige. En wat het helemaal bijzonder maakt, is dat men zijn toevlucht heeft gezocht bij het stadsbestuur van Zwolle.

Willem Ripperda, naar een schilderij van Anselmus van Hulle, op een zeventiende-eeuwse kopergravure van Mattheus Borrekens (1615-1670). Collectie: Robert Kemper Alferink.

Het zou voor de hand liggen, dat men zich had beklagd bij de drost van Twente of eventueel bij Ridderschap en Steden van Overijssel. Het is een speculatie, maar waarschijnlijk hebben de dorpsbewoners gedacht, dat de relatie tussen de toenmalige drost Nicolaas Christoffel van Bevervoorde tot de Oldemeule en Willem Ripperda hen geen schijn van kans zou geven. Dat de adellijke noabers elkaar het leven wel niet zuur zouden maken, en dat daarom uitgeweken is naar Zwolle.

Rechtsdeskundige Nikerke of Nijkerken

Iets meer informatie vond ik, toevalligerwijs (dat gaat vaak zo), in het archief van de Oudheidkamer Twente. Daar bevindt zich een 'Specificatie van vacatiën', door Guillome de Nikerke gedaan ten dienste van de ingezetenen van Hengelo in een rechtszaak tegen Willem Ripperda tot Hengelo. Met kwitantie. 1651 oct. Oldenzaal. Oorspronkelijk 1650. Dit stuk moest meer duidelijkheid brengen.

En jawel, het is een opsomming van verrichte diensten ten behoeve van de dorpsbewoners. Dat wil zeggen hij is voor hen in het jaar 1650 meermalen naar het gericht in Delden geweest, maar ook naar het gericht in Oldenzaal. Bovendien had hij allerlei afschriften gemaakt van gerechtsstukken en ook dat moest betaald worden. Merkwaardig is, dat uit dit stuk nergens blijkt welke status die Nikerke had. Vaak worden ze in de gerechtsstukken aangeduid met advocaat, doctor of procureur, maar dat ontbreekt bij hem. Wel zal hij rechtskundig onderlegd zijn, want hij was in dezelfde tijd ook raadsman van Jan van Twickelo van de borg Beuningen, met wie Willem ook in de clinch lag. Omdat uit deze rekening bleek, dat hij zowel voor het gerecht

van Delden als van Oldenzaal actie had ondernomen, was er reden ook de gerechtprotocollen van deze plaatsen te raadplegen.

Verzet tegen de slavendiensten

Dan blijkt, dat op 3 januari 1650 zesendertig met name genoemde inwoners van Hengelo voor het gericht in Delden ‘*geciteerd*’ ofwel gedagvaard werden door Willem Ripperda vanwege door hen gedane ‘*pandkering*’, het verzet tegen rechtelijke panding. Willem had de dorpsbewoners namelijk laten panden, dat betekent beslag leggen op een goed ter executie, wegens ‘*haeren plichtigen ende versuijmden dienst an het huis te Hengelo*’. Daarom verzocht hij het gerecht bevestigd te worden in zijn gedane panding.

Op dezelfde dag werd het gerecht bezocht door een afvaardiging van acht personen van de dorpsbewoners, die als hun procureur in deze kwestie de hiervoor al genoemde ‘Guillaume de Nijkercken’ benoemden. Deze afvaardiging werd vertegenwoordigd door Albert ten Segger, Lambert Woestinck, Hendrik Cremer, Geert ten Caete, Geert Wilderinc en Jan Berentsen. Met uitzondering van Hendrik Cremer behoorden de overigen tot de door Ripperda gedagvaarde zesendertig personen. Zij werden door de dorpsbewoners gemachtigd hun belangen tegen Willem samen met Nijkercken te behartigen. Nijkercken pakt de zaak voortvarend aan en maakt het gerecht gelijk duidelijk, dat Willem op vele fronten fout zit bij zijn rechtsprocedure, daarbij verwijzend naar artikelen uit het Landrecht van Overijssel. Zijn betoog komt overeen met het beklag, dat de bewoners later zouden doen voor de magistraat van Zwolle, zoals we verderop nog zullen zien.

Willem in conflict

Op 9 mei van hetzelfde jaar 1650 worden ook nog eens 16 met name genoemde personen uit het dorp Hengelo door Willem Ripperda voor het gericht van Delden ‘*gepand*’ vanwege niet betaalde pachten. Samen met de al eerder genoemde zesendertig personen heeft Willem zo ongeveer het hele dorp Hengelo tegen zich in het harnas gejaagd.

Als we de conflicten van Willem even ordenen dan heeft hij in die jaren dus herrie met:

- inwoners van Hengelo vanwege zijn eis om voor hem allerlei diensten te verrichten,
- inwoners van Hengelo wegens onbetaalde pachten,
- een persoonlijke vete met Jan Wilbert(inck) vanwege vermeende pachtachterstand,
- en nog conflicten met jonker Johan van Twickelo van Borg Beuningen over het benoemingsrecht van een St. Antoniusvicarie.

Hierna is in de verslagen van het gericht Delden niets meer te vinden over de conflicten tussen Willem en de dorpsbewoners. Wel zien we, dat op 21 september 1650 de advocaat Heissen als raadsman van Willem voor het gericht van Oldenzaal verscheen. Hij verklaarde daar, dat het hem bevreemde, dat de zaak voor het gericht van Delden tegen die van Hengelo geen voortgang vond. Hij verzocht daarom voor het Oldenzaalse gerecht sluiting van het proces. Ook de vertegenwoordiger Nijkercke van de dorpsbewoners zien we nog een aantal keren verschijnen voor het Oldenzaalse gericht. Bij een zitting van dat gericht op 19 oktober 1650 verzocht hij onder bepaalde condities het proces in appel voor het gericht van Oldenzaal voort te zetten, hetgeen hem door het gericht werd geweigerd. Nijkercke nam hiermee geen genoegen en verklaarde ‘*sich daertoe weeten te beclaegen ter plaetse daer sulx behoort. Niet willende verhoopen daarmee dit Edele Gerichte, voor een onpartijdig Gerichte heeft gehouden, dattet selve meer sal inclineren (geneigd zijn) aan de enen sijt als aen d’ andere*’.

Uit deze opmerking blijkt duidelijk een vermeende partijdigheid van het Oldenzaalse gericht door Nijkercke. Daarna verschijnen beide partijen nog een enkele keer voor het gericht met wat juridisch gesteggel en dan is het afgelopen. We lezen daarna niets meer over deze kwestie noch in de protocollen van het Deldense gericht noch in die van Oldenzaal.

Naar Zwolle

Waarschijnlijk vermoedde Nijkercken, dat het Oldenzaalse gericht partijdig was, en is dat de reden geweest, dat hij zijn toevlucht zocht bij de Burgemeesteren, Schepenen en Raad van de stad Zwolle.

Naar de Hengeloërs hen schrijven waren ze

‘vrijgeboren luijden’ en betaalden ze net als de andere inwoners van Twente hun verplichtingen in de landschapslasten. Zij meenden dezelfde vrijheden te mogen genieten als anderen, maar Ripperda dacht daar anders over. Hij matigde zich aan de dorpsbewoners *‘te brengen in een ongewoonlicke slavernij’* omdat hij hen *‘nae sijn appetijt doet baeden’* (na zijn behoefte laat aantreden/ontbieden). En onder dreiging van *‘pandthalinge’* (inbeslagname van goederen) moest men in de marke *‘vischdijken, toeslagen ende andere graven. Sijne hoven te wieden, vlas te braken, die grafte van ’t huijs Hengelo te ijsen ende meer andere diergelijcke servile diensten doen’*.

Willem zette de dorpsbewoners dus aan de schop. Zij moesten visvijvers graven, grond ontginnen ofwel *toeslagen*, zijn tuin onderhouden, het vlas braken en de gracht van het huis Hengelo ijsvrij houden ofwel *ijsen*, en meer van dat soort slavendiensten verrichten. En als het eens zo mocht zijn, dat ze niet dadelijk gereed stonden of te laat kwamen of niet hard genoeg werkten *‘als sijn Ed. begeert’*, dan konden ze rekenen op *‘niet alleene kijven maer oock stoten ende slagen met stocken’*. Ook klaagden zij, dat ze *‘voor ende nae gedwongen zijn haere huijsen naa sijn Wel. Ed. appetijt te versetten ende huijsplaatsen daertoe te kopen welke ende andere servituten ende drangsaken die voorgeschreven ingesetenen zijn onlijdelick’*. Hieruit kunnen we niet anders lezen dan dat Willem de dorpsbewoners dwong hun huizen te verplaatsen en daarvoor ook nog te betalen, als het hem zo uitkwam. En als ze voor hem overdag werkten dan kregen ze ’s avonds *‘sobere cost’*. Door die onbetaalde arbeid bij Willem kregen ze natuurlijk geen gelegenheid voor hun eigen gezin te werken, zodat bij thuiskomst zij *‘een ledige spinde (broodkast) vinden en niet weeten wat sijn antasten sullen’*.

Werkweigering

Op zaterdag 15 december rond 1650, het exacte jaartal is onbekend, moest er weer ‘geijst’ worden, maar dit keer hadden de dorpsbewoners de koppen bij elkaar gestoken en geweigerd aan zijn opdracht te voldoen. Willem bedacht zich niet en liet op de maandag daaropvolgend de weige-
raars twee maal panden (beslag leggen).

’s Morgens zogenaamd vanwege niet betaalde pacht op martini, 11 november, en ’s middags vanwege het weigeren te ‘ijsen’. Hoewel zijn manier van handelen niet in overeenstemming was met het landrecht, waren er toch enkele bewoners die waren gezwicht, omdat ze bang waren dat hij hen een proces zou aansmeren. Dit alles was ongehoord en in strijd met de privileges van deze provincie en haar inwoners. Of de Zwolse magistraat zich werkelijk met deze kwestie heeft bemoeid, zou in de resoluties van deze instantie dan te vinden moeten zijn. Echter vanaf 1650 tot en met 1655 is daarin niets te vinden wat lijkt op enige bemoeienis met de noden van de Hengelose dorpsbewoners. Er rest dus niets anders dan de conclusie te trekken dat ook op afstand de hoge heren het kennelijk niet de moeite waard vonden het aangedane onrecht aan de Hengelose dorpsbewoners te corrigeren. Bovendien werd daarmee voorkomen, dat men als mannen van stand elkaar de les moest leren. En zo zullen de Hengeloërs zich waarschijnlijk hebben moeten neerleggen bij de grillen van ‘hun’ heer, die in 1669 stierf. Ook ten tijde van zijn overlijden was hij zelfs nog in conflict met zijn zoon Unico, die wilde beletten, dat de tweede relatie van zijn vader met Elisabeth Herlett gewettigd zou worden met een huwelijk. Uit die relatie waren namelijk twee zoons geboren, die zouden meedelen in de nalatenschap van pa, indien die relatie gewettigd zou worden door een huwelijk. De dood van Willem heeft die wettiging voorkomen.

Tijdens Open Monumentendag 2012 op 8 september j.l. werd op de restanten van het Huys Hengelo een waterobject in werking gesteld. Hiermee kreeg het kasteleiland na jaren van plannen maken eindelijk een definitieve invulling. Dat ook in de bloeiperiode van het Huis het water van de grachten er niet altijd rimpelloos bij lag, leert ons bovenstaande geschiedenis.

Dit artikel is een bewerking van het artikel, dat in januari 2012 verscheen in Hengelo toen & nu, het tijdschrift van de Stichting Oald Hengelo. Daar staan ook de bronnen vermeld die voor dit artikel zijn gebruikt..

Joop Meijer en de Vereniging Oudheidkamer Twente – een in memoriam

Herman Hagens, Helmig Kleerebezem, Egon Wevers, Aafke Brunt en Greet Paskamp

Op 25 juni 2012 overleed te Hengelo Johan Jan Hendrik (Joop) Meijer op 68-jarige leeftijd, na een ziekbed van enkele maanden. Joop heeft binnen de OKT gedurende vele jaren een groot aantal verschillende activiteiten ontplooid, die na zijn dood niet onvermeld mogen blijven.

Joop werd met zijn belangstelling voor geschiedenis en archeologie al jong lid van de Oudheidkamer Twente. Dick Jordaan, tussen 1958 en 1984 voorzitter van de vereniging, benaderde hem in 1968 voor het opzetten van een verenigingsblad. Dat contact leidde nog datzelfde jaar tot de uitgave van het kwartaalblad 't Inschrien, met Joop als eindredacteur en Adriaan Buter (naamgever),

Herman Hagens en Jan Overbeeke als redactieleden. Gedurende 35 jaar zou Joop, met altijd weer nieuwe ideeën, de stimulerende kracht blijven, totdat aan de reeks uitgaven wegens geldgebrek een einde kwam. Op soortgelijke wijze hield Joop zich bezig met het programmeren van de jaarlijkse reeks cursussen en met de uitgave van boeken, met veelal dezelfde mensen om zich heen.

Joop bij zijn Herfords tijdens excursie in het Haaksbergerveen.

Fietsexcursie naar de molen van Diepenheim.

In 1967 trad Joop toe tot het bestuur en was van 1989 tot 1994 voorzitter. Joop's voorzitterschap viel helaas in een voor de OKT zeer moeilijke periode. Aan de vanzelfsprekende aanwezigheid van de vereniging in het Rijksmuseum Twente, waarin de stichter van het museum, dr J.H. van Heek, in 1930 ruimte voor de collectie had ingeruimd, kwam in 1993 een einde. Dit als gevolg van de nota Museumbeleid 1985, welke inhield, dat er voor een Oudheidkamer in een Rijksinstituut geen plaats meer was. Er moest dus een ander onderkomen worden gevonden en dat was, gezien de slechte financiële toestand van de OKT, een welhaast onmogelijke opgave. Het bestuur, met name Joop Meijer, zou zich voorlopig niet neerleggen bij de ontstane situatie en Joop reisde (al of niet vergezeld door medebestuurders) stad en land af om te trachten het tij alsnog te keren. Helaas leverden deze pogingen geen succes op.

Intussen werd er naarstig gezocht naar een 'betaalbaar' onderkomen, in of buiten Enschede. In een laatste krachtsinspanning werd een overzichtstentoonstelling ingericht in het te koop staande pand van de Kamer van Koophandel in Hengelo, een pand waar veel aan moest gebeuren maar waar in ieder geval de collectie van de OKT in tentoongesteld kon worden. Deze onderneming, die veel energie maar ook veel geld heeft gekost, leidde eveneens tot niets. Uiteindelijk betrok de OKT in 1993 het Elderinkshuis aan de Klomp in Enschede. Vleugellam weliswaar, want alleen de bibliotheek kon er gehuisvest worden en cursussen gehouden. De collectie werd ondergebracht op diverse plekken in Twente en was niet langer toegankelijk voor het publiek. De lezingen, die van oudsher gehouden werden in de stemmige Gobelinaal van het Rijksmuseum, vonden niet meer onder eigen dak plaats.

Joop trad na kritiek op zijn beleid in 1994 teleurgesteld af als voorzitter en verdween na 27 jaar uit het bestuur van de Oudheidkamer. Daarbij is hem niet de waardering toegekend die hij verdiende. Joop heeft zich altijd laten zien zoals hij was: 'vol positiviteit, levenslust en wilskracht', maar ook met een hardnekkigheid om een gesteld doel te bereiken. Hij had, door die verbetenheid, mensen tegen zich in het harnas gejaagd, hoewel dat doel toch 'de toekomst van de Oudheidkamer' was! Hem zou, op zijn minst, postuum het erelidmaatschap van de Vereniging 'Oudheidkamer Twente' moeten worden toegekend!

Joop heeft de Inschrien-redactie, die van 1987 tot 2003 dezelfde samenstelling had, tot een vriendengroep gesmeed die, ook na het (achteraf tijdelijke) einde van het blad, regelmatig bij elkaar kwam, de laatste keer in februari 2012. Deze traditie zal zo lang mogelijk in ere worden gehouden.

VAN MEGGELEN KERSSENBERG
ASSURANTIËN

VERZEKERINGEN HYPOTHEKEN PENSIOENEN

Boddenkampsingel 86 - 88
Postbus 334, 7500 AH Enschede
Telefoon: 053 - 435 01 04
E-mail: info@vmk-assurantien.nl

ELEKTROBURO
H. VOS **B.V.**

Elektra en Data werken
Brandmeldinstallaties
Noodverlichting

24 uur Servicedienst

Tel. 053 - 435 30 96

VOS **INSTALATEURS B.V.**

Elektra, Airco,
Verwarming, Sanitair,
Loodgieterswerk en
Luchtbehandeling

Tel. 053 - 435 20 63

DE
LIJSTENMAKERIJ
GOVAARTS & HOMAN

Hengelosestraat 164
7521 AK Enschede
tel 053-4353678
www.govaarts.nl

Bijzondere lijsten en inlijstingen, ophangsystemen en kunstschildersmateriaal

Dams

Accounting & Advies

Boddenkampsingel 89
7514 AP ENSCHEDE

www.damsaccounting.nl

Tel: 053 - 434 62 19
Mail: info@damsaccounting.nl

www.kienhuisoving.nl

Enschede Pantheon 25 Postbus 109 7500 AC Enschede Tel. (053) 480 42 00

Oldenzaal Wilhelminastraat 14 Postbus 303 7570 AH Oldenzaal Tel. (0541) 57 31 00

LaRoche

Steaks & Seafood

Hengelosestraat 200 te Enschede
Tel. 053 - 43 53 855

www.restaurantlaroche.nl

Dat u meebeslist over onze winst. Dat is ons idee.

Uw stichting wil haar speeltuin restaureren maar heeft onvoldoende geld. Uw vereniging wil haar vrijwilligers graag een cursus laten volgen maar het huishoudboekje laat dat niet toe. Voor deze en andere projecten biedt ons Stimuleringsfonds uitkomst.

Met het Stimuleringsfonds wil Rabobank Enschede-Haaksbergen kleinschalige, lokale projecten op duurzaam, economisch, maatschappelijk en cultureel terrein een zetje in de rug geven. Dat is ons idee.

Heeft u een goed doel?
Dan zorgen wij voor de middelen.

Rabobank. Een bank met ideeën.

Kijk voor meer informatie op
www.rabobank.nl/eh

